

Stokvis, R. (2014). *Lege kerken, volle stadions. Sport en de sociale functies van religie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Raf Vanderstraeten*¹

Ruud Stokvis presenteert in *Lege kerken, volle stadions* een algemene, historisch-sociologisch geïnspireerde reflectie op de verhouding tussen religie, sport en maatschappij. Hij richt zich daarbij specifiek op het Westen (West-Europa en specifiek Nederland aan de ene kant en de Verenigde Staten aan de andere kant). Religie is synoniem met christendom; enkel het katholicisme en het protestantisme komen aan bod. De basisstelling van het boek is functionalistisch gekleurd: sport kan de neergang van religie (secularisatie) compenseren; sport is op dit moment in potentie in staat de sociale functies van religie over te nemen. Of nog wat sterker geformuleerd: sport kan niet enkel als een substituut voor religie beschouwd worden, in de zin dat sport de sociale functies kan overnemen die aanvankelijk door religie vervuld werden, maar in de huidige mondiale maatschappij kan sport die sociale functies ook beter vervullen dan religie (of andere instituties).

Het boek is opgedeeld in drie delen. In het eerste deel wordt het functionalistisch raamwerk gepresenteerd. Vooral in het spoor van Émile Durkheim worden de mogelijkheden verkend om de ‘instituties’ religie en sport te vergelijken in termen van de functies die deze instituties vervullen voor het grotere geheel waarvan zij deel uitmaken, namelijk de maatschappij in haar geheel. Het tweede deel is meer historisch-sociologisch en comparatief van aard. Stokvis belicht, specifiek voor de ‘instituties’ religie en sport, een aantal verschillen tussen Europa en de VS. Hij concludeert uit deze vergelijking dat de opkomst van sport een modern fenomeen is, maar de neergang van religie niet. De VS hebben een sterke sportcultuur opgebouwd, terwijl de sociale betekenis van religie er niet verminderd is; enkel Europa wordt gekenmerkt door secularisatie (lege kerken). Voortbouwend op de door Robert Bellah gelanceerde idee van een Amerikaanse ‘civil religion’ betoogt Stokvis dat religie en sport in de Verenigde Staten thans samen de nationale identiteit kunnen representeren of symboliseren. In het derde deel ten slotte wordt geschetst hoe sport de sociale functies van religie overneemt, *c.q.* kan overnemen en beter kan vervullen in West-Europa (Nederland). Dat deel is een sterk idealistisch gekleurd pleidooi voor (de maatschappelijke erkenning en ondersteuning van) sport.

* raf.vanderstraeten@ugent.be

¹ Universiteit Gent, Vakgroep Sociologie

Het is zinvol om de structuur van Stokvis' argumentatie nader toe te lichten – om zo de mogelijkheden en beperkingen ervan beter te zien. Voor Stokvis zijn religie en sport aparte maatschappelijke instituties, die, ondanks vele verschillen in inhoud en doel, in hun structuur ook veel gemeenschappelijks hebben. Hij vat religie en sport op als aparte, 'gedifferentieerde' activiteiten met geïnstitutionaliseerde grenzen. Met Johan Huizinga ziet Stokvis religie en sport als spelen, die zich ruimtelijk en temporeel afgrenzen en volgens eigen regels verlopen. Huizinga schreef in zijn *Homo Ludens*: "Spel is een vrijwillige handeling of bezigheid, die binnen zekere vastgestelde grenzen van tijd en plaats wordt verricht naar vrijwillig aanvaardde doch volstrekt bindende regel, met haar doel in zichzelf, begeleid door een gevoel van spanning en vreugde, en door een besef van 'anders zijn' dan het gewone leven" (1938/1974, p. 28). In dat opzicht is er inderdaad weinig verschil tussen kerken en stadions, tussen religieuze en sportieve arena's, tussen kerkdiensten en sportwedstrijden.

Historisch gezien heeft religie zich al vroeg losgezongen van de maatschappij en haar eigen identiteit ontwikkeld. In de moderne maatschappij hebben ook andere instituties zich kunnen verzelfstandigen. Ook sport is wereldwijd een institutie geworden, die zich zowel naar tijd als plaats van het dagelijkse leven heeft kunnen afscheiden. Maar zowel voor religie als sport veronderstelt Stokvis dat die afscheiding van de maatschappij ook 'functioneel' was voor die maatschappij. De afscheiding liet specialisatie (dus de ontwikkeling van eigen regelsystemen) toe, maar die specialisatie stond ten dienste van het geheel. In hun eigen tijd en plaats konden eerst religie en later sport waarden en regelsystemen ontwikkelen, die bepalend werden, *c.q.* worden voor de maatschappij als geheel. In het spoor van Émile Durkheim, maar ook van Talcott Parsons (hoewel diens naam in het boek niet valt), argumenteert Stokvis dat religie en sport de samenleving kunnen integreren. Stokvis spreekt van de moreel vormende, de gemeenschapsvormende en de zingevende functies van religie en sport.

In dit boek ligt de nadruk heel sterk op normatieve aspecten. De moreel vormende waarden die Stokvis met sport verbindt zijn o.m. *fair play*, sportiviteit, toewijding, volharding en samenspel (bij groepssporten). Met de gemeenschapsvormende of bindende functie wordt vooral verwezen naar de versterking van de integratie op mondiaal vlak. Stokvis verwijst bijvoorbeeld uitvoerig naar de samenbindende pretenties van internationale sportorganisaties. In zijn visie zijn coördinerende sportorganen, zoals het Internationaal Olympisch Comité, vergelijkbaar met de Romeinse Curie van de Rooms-Katholieke Kerk. Zij zorgen ervoor dat wereldwijd volgens dezelfde regels en waarden gehandeld wordt. De zingevende functies liggen in het verlengde van de moreel vormende en bindende functies: het gaat dan om de overdracht van een wereldbeeld, dat op deze sportieve waarden is gebaseerd. Bij zo'n analyse moeten echter ook kritische kanttekeningen geplaatst worden. Opvallend is dat negatieve waarden enkel in de marge worden aangehaald – als problemen die nog uitgezuiverd moeten worden. "Het risico dat er dingen mislopen is altijd aanwezig", zo schrijft Stokvis op de allerlaatste pagina van zijn boek. Stokvis spreekt niet alleen nauwelijks over doping, fraude, vals spel, intimidatie, *schwalbes*, enzovoort. Hij lijkt ook niet te (willen) bedenken dat zulk gedrag juist mogelijk wordt binnen de institutie sport. Wie aandacht heeft voor

dergelijke negatieve waarden, komt echter wellicht tot een andere appreciatie van de moreel vormende, de gemeenschapsbindende en de zingevende functie van sport.

Er is nog een tweede algemene kanttekening die ik bij de analyse van Stokvis wil maken. Ofschoon Stokvis een belezen auteur is, die zijn klassiekers kent, valt op dat verwijzingen naar werk waarin aandacht wordt gevraagd voor de centrifugale, middelpuntvliedende krachten in de moderne maatschappij (Max Weber, Georg Simmel, Niklas Luhmann en anderen) schaars blijven. De institutionalisering van de afscheiding naar tijd en plaats van bepaalde activiteiten creëert echter ook een vrijruimte, waarbinnen juist geen rekening moet worden gehouden met de regels en verwachtingen die bestaan in de maatschappij als geheel. De monomanie van sporters is daarvan één voorbeeld, het leven in slotkloosters of het Vaticaan een ander. Wie aan die facetten van de processen van differentiatie en specialisatie aandacht besteedt, hoeft de maatschappelijke waarde of het maatschappelijk belang van sport niet te betwijfelen. Maar zo'n meer kritische insteek maakt het wel mogelijk om de sociale functies van sport op een andere manier te bekijken en evalueren, namelijk in termen van de wijze waarop de institutie sport thans – altijd schaarse – tijd en ruimte kan claimen, andere vormen van 'vrijtijdsbesteding' kan marginaliseren, andere activiteiten (zoals religie) hun legitimiteit kan ontnemen, de inrichting van de openbare ruimte naar zijn hand kan zetten, enzovoort. Ik hoop dat zo'n analyse nog gemaakt kan worden.

Bibliografie

Huizinga, J. (1938 [orig. 1974]). *Homo Ludens: Proeve eener bepaling van het spel-element der Cultuur*. Groningen: Tjeenk Willink.